

TRAUMĄ PATYRUSIŲ PAAUGLIŲ TAPATUMO JAUSMAS: I DALIS

Kas yra tapatumo jausmas?

Paauglystė įprasta laikyti amžiumi, kuomet sprendžiamos svarbios gyvenimo užduotys – atsiskyrimas nuo tėvų, savo vertybinės skalės kūrimas, profesinio kelio pasirinkimas ir kt., t.y. tos užduotys, kurios sudaro pagrindą *paauglio tapatumo jausmui*. Jei anksčiau buvo įprasta manyti, jog kiekvienas paauglys, įžengiantis į paauglystės amžių, būtinai turi išgyventi krizę, lydimą intensyviais išgyvenimais, tai pastaruoju metu vis labiau įsivyrąja nuomonė, kurią patvirtina ir empiriniai duomenys, jog paauglys gali ir neišgyventi krizės. Beje, šiuo metu yra pripažįstama, jog savo tapatumo formavimas yra procesas, kuris gali tęstis visą gyvenimą.

Bendraja prasme tapatumą galima apibrėžti kaip atsakymą į klausimą „Kas aš esu?“. Tai yra bendras sąvokas kaip unikalios asmens vaizdas - koks yra žmogus jį lyginant su kitais, ką jis žino ir kuo tiki, ką jis vertina ir įprasmina. Tapatumas yra ir tas Aš, kurį mes rodome kitiems, ta dalis mūsų, kurią mes naudojame įspūdžiui kurti, leisti kitiems žinoti, ko iš mūsų tikėtis. Paprastai tapatumas yra įgyjamas eksperimentuojant su skirtingais tapatumais arba perimant socialiai apspręstą vaidmenį.

Psichodinaminėje paradigmoje tapatumas yra suprantamas kaip tam tikra Aš struktūra, savo poreikių, skatulių, gebėjimų, įsitikinimų, savo paties istorijos vidinė dinaminė organizacija. Yra manoma, kad kuo geriau ši struktūra yra išvystyta, tuo geriau individas suvokia savo individualumą, o kartu ir panašumą į kitus, savo stipriąsias bei silpnąsias puses.

E. Eriksonas (1956), bene pirmasis autorius, kuris taip giliai ir išsamiai tyrinėjo tapatumo jausmą, pastarąjį suprato ir kaip subjektyvų jausmą ir kartu objektyviai stebimą individualaus Aš visybiškumo ir vientisumo savybę. Tapatumas, remiantis Eriksonu, turi kaip asmeninius (subjektyvius), taip ir socialinius (objektyvius) aspektus, kurie yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Svarbu yra atskirti tuos vaidmenis, kuriuos atlieka individas, sąveikaudamas su kitais žmonėmis, o iš kitos pusės – tai, koku jis laiko save ir ką kartais vadina tikruoju Aš arba asmenybės tapatumu (Erikson, 1956).

Kas yra tapatumo difuzija?

Pirmą kartą tapatumo difuzijos sąvoką aprašė E. Eriksonas dar 1950 metais. Jis teigė, jog neretai tapatumas įgyjamas po ilgų klaidų ir bandymų periodo. Kai kuriais atvejais, žmogui taip ir nepavyksta įgyti tvirto savo tapatumo jausmo.

Eriksonas (1968) mini keturias pagrindines neadekvataus tapatumo raidos linijas:

- 1) *Artumo problemos, vengimas artimų santykių*. Jaunas žmogus gali bijoti pernelyg artimų tarpasmeninių kontaktų, kadangi bijo prarasti juose savo tapatumą. Tai neretai veda prie santykių stereotipizacijos ir formalizacijos.
- 2) *Laiko tęstinumo jausmo praradimas*. Tokiu atveju individas yra nepajėgus kurti planus ateičiai arba visai praranda laiko pojūtį.
- 3) *Nesugebėjimas produktyviai dirbti*. Individas yra nepajėgus efektyviai išnaudoti savo vidinius resursus tam tikrame darbe arba moksle. Bet kokia veikla reikalauja įsitraukimo, nuo kurio individas bando gintis. Ši gynyba pasireiškia tuo, jog jis negali rasti savyje jėgų ir susikoncentruoti arba su galva išseina į kokią nors veiklą ir ignoruoja visas kitas.
- 4) *Negatyvus tapatumas*. Neretai jaunas žmogus siekia tapatumo, kuris yra priešiškas tam, kuris yra vertinamas jo tėvų ar kitų suaugusiųjų. Tapatumo jausmo praradimas dažnai gali pasireikšti kaip priešiškas nepriėmimas to vaidmens, kuris yra laikomas normaliu šeimoje arba artimoje paauglio aplinkoje (Erikson, 1950).

Kas yra būdinga paauglystės laikotarpiui?

Psichologiniu požiūriu paauglystė – tai dvasinė būseną, gyvenimo, buvimo būdas, kuris atsiranda pubertato pradžioje ir baigiasi tada, kai individas tampa nepriklausomu savo poelgiuose, t.y.

tada, kai jis subręsta socialiai ir emocionaliai bei turi būtiną patirtį ir motyvaciją suaugusiojo vaidmens atlikimui. Galima sakyti, kad paauglystė baigiasi tada, kai individas socialiai ir emocionaliai subręsta ir įgyja patyrimą, gebėjimą ir norą priimti suaugusiojo vaidmenį. Šis vaidmuo yra pasireiškia plačiu poelgių spektru, priklausomai nuo kultūros, kurioje jis gyvena (Kle, 1997). Taigi, paauglystė – tai raidos periodas tarp vaikystės ir suaugusiojo gyvenimu, kuris turi biologinę pradžią (tai lytinio brendimo pradžia: 13-14 metų) ir kultūros apspręstą pabaigą. Mūsų kultūroje – tai pakankamai ilgas laiko tarpas, apima beveik visą dešimtmetį (nuo 11 iki 20 metų).

Paauglystės metu organizmas patiria daugybę pokyčių, kurie turi žymų poveikį asmens biologinei, psichologinei ir socialinei raidai. Paauglystės metu vyksta žymūs kūno pokyčiai, keičiasi mąstymo pobūdis (vyksta kiekybiniai ir kokybiniai pokyčiai). Tuo tarpu socialinė raida vyksta dviem pagrindiniais keliais: išsilaisvinimas iš tėvų globos ir naujų santykių su bendraamžiais kūrimas. Pagaliau, savęs vaizdo raida yra charakterizuojama naujos subjektyvios realybės atsiradimu, o konkrečiau – tapatumo, kuris yra seksualinių, kognityvinių ir socialinių transformacijų kūrinys. Tokiu būdu, pokyčiai paauglystės metu apima keturias pagrindines sferas: kūną, mąstymą, socialinį gyvenimą ir savęs vaizdą.

Paprastai yra išskiriami šie *pagrindiniai raidos uždaviniai paauglystės laikotarpyje*:

1. *Pubertatinė raida*. Santykinai trumpo laiko tarpo metu, kuris apima maždaug keturis metus, vaiko kūnas patiria labai reikšmingus pokyčius.
2. *Kognityvinė raida*. Paauglio kognityvinės sferos raida yra charakterizuojama kokybiniais ir kiekybiniais pokyčiais, kurie atskiria jį nuo vaikiško pasaulio pažinimo būdo. Kognityvinių gebėjimų išsivystymas apibrėžiamas dviem pagrindiniais pasiekimais: abstraktaus mąstymo gebėjimo išsivystymas ir laiko perspektyvos prasiplėtimas.
3. *Socializacijos pasikeitimai*. Paauglystės metu taip pat vyksta svarbūs pokyčiai socialiniuose ryšiuose ir socializacijoje, kadangi dominuojanti šeimos įtaka yra pakeičiama bendraamžių grupės įtaka. Ši grupė yra referentinių elgesio normų ir tam tikros statuso įgijimo šaltinis. Šie pasikeitimai vyksta dviem pagrindinėm kryptim: tai išsilaisvinimas iš tėvų globos ir laipsniškas įėjimas į bendraamžių grupę.
4. *Tapatumo suformavimas*. Viso paauglystės periodo metu laipsniškai formuojasi nauja subjektyvi realybė, kuri apima tris pagrindinius raidos uždavinius: 1) savo Aš tęstinumo laike suvokimas, kuris apima vaikystės praeitį ir apibrėžia savęs projekciją į ateitį; 2) savęs suvokimą kaip skirtingą nuo interiorizuotų tėvų vaizdų; 3) pasirinkimų sistemos įgyvendinimas, kuris apspręstų asmenybės integralumą, vieningumą (daugiausiai tai liečia profesijos pasirinkimą, lytinį tapatumą ir ideologinius požiūrius).

Yra gaji nuomonė, jog jeigu paauglys turi adaptuotis prie eilės pokyčių paauglystės laikotarpiu, tai sukelia didžiulį stresą ir iššaukia paauglystės krizę. Tačiau paskutiniųjų 30 metų empiriniai duomenys rodo, jog dauguma paauglių santykinai ramiai išgyveno šį amžiaus periodą ir psichinių funkcijų sutrikimai yra labai reti. Tęstiniai tyrimai liudija, jog paauglys neišgyvena konfliktų vienu metu. Tai leidžia jam laipsniškai spręsti įvairius uždavinius, su kuriais susiduria šiuo gyvenimo etapu.

Literatūra:

Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. W W Norton & Co.

Erikson, E. H. (1956) The Problem of Ego Identity, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, Vol. 4, pp. 56-121.

Erikson. E. H. (1968) *Identity, youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company.

Кле М. Психология подростка // Психология подростка. Российское Педагогическое Агенство, 1997.